

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

СЯ ЦЗІН

УДК 378.6:37].016-28.22.2.784(043.3)

**МЕТОДИКА РОЗВИТКУ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНОГО МОДЕЛЮВАННЯ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
ГУРАЛЬНИК Наталія Павлівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор
кафедри педагогіки мистецтва та
фортепіанного виконавства.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ДОРОШЕНКО Тетяна Володимирівна,
Національний університет «Чернігівський
колегіум імені Т. Г. Шевченка», професор,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін;

кандидат педагогічних наук, доцент
ПАНЧЕНКО Галина Павлівна,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
доцент кафедри теорії і методики музичної
освіти та хореографії.

Захист відбудеться 21 травня 2019 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 18 квітня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Паньків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Закони України («Про освіту», «Про вищу освіту», Концепція «Нова українська школа») та державна освітня стратегія Китаю (Закон КНР про освіту, «Стратегія розвитку освіти в Китаї в ХХІ столітті») спрямовують підготовку майбутніх фахівців на здобуття освіти з максимальним включенням їх власних зусиль, самостійних шляхів самореалізації. Розвиток співацького голосу – складний процес, який потребує врахування індивідуальних особливостей студентів, складнощів професійного спілкування з викладачем, способами пояснення ним нового матеріалу, а значить і його засвоєння. Інтенсивна взаємодія студентів різних країн у навчальному процесі в іноземних університетах також ускладнює і процес вокального навчання у зв'язку з мовним бар'єром, що зумовлює застосування емоційно-образних методів розвитку співацького голосу студентів, педагогічної методики невербальної організації навчальної інформації засобами зорового (візуального) ряду та визначає необхідність пошуку ефективних методик для здійснення успішного вокального навчання.

Праці багатьох вчених присвячені психолого-педагогічним процесам внутрішнього світу людини (І. Павлов, І. Сеченов, В. Шадриков); біофізичним основам співацького процесу, фізіології творчості та психології мистецтва (О. Анохін, А. Гостєв, С. Ейзенштейн); історії (В. Багадурова, Ю. Барсов, Б. Гнидь, В. Іванов, О. Мишуга), музичній теорії та методиці (В. Антонюк, Л. Василенко, Д. Євтушенко, О. Єременко, Ф. Заседателев, В. Морозова, Т. Плеченко, Ю. Юцевич), постановці та розвитку голосу (Л. Дмитрієв, А. Єгоров, В. Ємельянов, Р. Юссон та ін.); теорії вокального мистецтва, практиці вокального навчання студентів (Т. Жигінас, І. Колодуб, Н. Можайкіна, Г. Панченко, Є Проворова, Л. Тоцька та ін.).

Психічні та соціологічні проблеми комунікації, у т. ч. у класі вокалу розглядали Б. Ананьєв, А. Бодальов, Н. Бутенко, Н. Гребенюк, В. Конєцька, Ч. Кулі, Є. Почепцов, В. Тюпа, Д. Узнадзе, Ф. Шарков; проблемам педагогічного моделювання присвячені роботи А. Дахина, С. Каплун, В. Ясвіна та ін.

Отримують європейське визнання й ідеї китайських педагогів-вокалістів (Ва Шан Ху, Вей Лімін, Ву Гоулінг, Лінь Хай, Ма Цзюнь, У Іфан, Цюй Сяоюй та ін.). Незважаючи на це, проблема методичного забезпечення розвитку співацького голосу залишається до кінця не вирішеною.

Актуальність теми підсилюється необхідністю розв'язання низки *суперечностей* між:

- необхідністю активізації процесу розвитку співацького голосу іноземних студентів, які навчаються в педагогічних університетах України та складністю організації сучасного навчального процесу лише традиційними методами навчання;

- необхідністю залучення важелів самостійного набуття необхідних умінь та навичок студентів і відсутністю достатньої мотивації до самоорганізації власного навчання;

- між застосуванням традиційних дидактичних систем педагогічного впливу на розвиток вокальної вправності студентів та штучним виключенням інноваційних методик, зокрема візуального моделювання для підвищення результативності формування співацького голосу студентів, особливо іноземних студентів.

У цьому контексті однією із задач залишається розвиток співацького голосу студентів за допомогою візуального моделювання. Актуальність проблеми та недостатня її розробленість визначили вибір теми дослідження: *«Методика розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова з проблеми «Зміст, форми, методи і засоби вдосконалення підготовки вчителів музики» (протокол № 5 від 26 грудня 2014 року). Тему дослідження затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 26.01.2017 р.).

Мета дослідження – розробити та обґрунтувати методику розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання та перевірити її ефективність.

Реалізація поставленої мети передбачала виконання таких **завдань**:

- розкрити зміст понять «візуальне моделювання» та «візуальне моделювання фонації вокального звуку» та визначити його вплив на розвиток співацького голосу студентів факультетів мистецтв на основі вивчення та аналізу історико-теоретичних висновків відносно особливостей вокального навчання студентів у педагогічних університетах;
- визначити та обґрунтувати компонентну структуру досліджуваного феномена;
- розробити експериментальну методику розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання;
- розробити критеріальний апарат і діагностувати сформованість співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання;
- впровадити розроблену експериментальну методику в практику розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання та перевірити її ефективність методами математичної статистики.

Об'єкт дослідження – процес вокального навчання студентів у педагогічних університетах України.

Предмет дослідження – методика розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: гносеологічний, історико-культурологічний, адаптивний, інтенціональний та особистісно-творчий наукові підходи, відповідно до яких науковою основою дослідження є концептуальні положення філософії освіти, музики та комунікації (В. Андрущенко, І. Зязюн, Конфуцій, Г. Меднікова, Н. Мозгова, Ю. Руденко, Л. Ситниченко, Сін Чжефу, Ю. Федів, А. Щербакова та ін.); методології та теорії національної освітньої стратегії України (В. Бондар, Л. Масол, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, В. Шульгіна та ін.); розвитку особистості як цілісної творчої самоврегульованої системи (Н. Афанас'єв, І. Бех, Н. Гузій, В. Орлов, М. Реунов, Г. Хакен та ін.); психологічні та педагогічні теоретичні висновки стосовно розвитку особистості як складного утворення, яке включає інтелектуальні, емоційні, вольові фактори (Б. Анан'єв, Л. Божович, Л. Виготський, Б. Теплов, Д. Юник та ін.); теорія та методика професійного становлення вчителя музики (Н. Гуральник, А. Козир, Л. Паньків, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Хижна, О. Щолокова та ін.); наукові основи постановки голосу: проблеми розвитку співацького голосу та фізіології процесу співу (В. Антонюк, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв, В. Ємельянов, Ф. Заседателев та ін.); розкриття основних принципів та методів вокального навчання студентів (А. Єгоров, В. Морозов, Р. Юссон, Ю. Юцевич); ідеї китайських педагогів-вокалістів (Ва Шан Ху, Вей Лімін, Ву Гоулінг, Лінь Хай, Ма Цзюнь, У Іфан, Цюй Сяюй та ін.).

Використані методи науково-педагогічного дослідження: *теоретичні* (аналіз та систематизація психолого-педагогічної, музично-історичної, вокально-методичної літератури, узагальнення, порівняння, класифікація – для визначення наукового апарату дослідження, формулювання його концептуальних положень та висновків, обґрунтування теоретичних підходів, принципів та педагогічних умов реалізації запропонованої методики, визначення основного поняття; моделювання – для створення візуальних методів навчання та розвитку студентів у процесі вокального навчання); *експериментально-емпіричні* (педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, самооцінка, експертна оцінка, педагогічний експеримент – для визначення ефективності запропонованої авторської методики); *статистичні* (математико-статистична обробка даних, створення графічних і схематичних узагальнень, рисунків – для унаочнення науково-теоретичних і практичних отриманих результатів та підтвердження їх вірогідності).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: визначено поняття «візуальне моделювання» та «візуальне моделювання фонації вокального звуку», використана його теоретична та практична сутність для розвитку співацького голосу студентів на основі теоретичних висновків, відповідних наукових підходів та принципів; запропонована структура розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання; розроблена авторська методика розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання в запропонованих

педагогічних умовах; розроблено критеріальний апарат для встановлення рівнів розвиненості досліджуваного феномена.

Уточнено та конкретизовано зміст вокального розвитку студентів, у тому числі іноземних, засобами комунікації в педагогічних умовах мистецьких факультетів педагогічних університетів України, завдяки поглибленню сучасних методик.

Подальшого розвитку набули наукові положення щодо сутності та практичного застосування візуальних моделей у практиці вокального навчання, індивідуальні методи комунікації з розвитку співацького голосу студентів.

Розширено теоретико-методичне забезпечення вокального навчання.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у застосуванні експериментальної методики в практику навчання вокалу, вирішенні низки дидактичних задач засобами візуального моделювання розвитку співацького голосу студентів, підвищенні ефективності вокального навчання студентів та набутті унікальності самореалізаційних методів за рахунок запропонованого методичного комплексу, що сприяє ефективному протіканню поетапного процесу розвитку співацького голосу студентів і результативності практичного застосування візуального моделювання; створенні специфічного тезаурусу у вигляді «словника мануальних рухів», невербальних моделей-образів та візуальних жестів-символів.

Апробацію отриманих результатів дослідження здійснено у формі виступів і доповідей на конференціях різних рівнів: *Міжнародних* – I та II Міжнародні науково-практичні конференції «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (Мукачево, 2016-2017); IV Міжнародна науково-практична конференція «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» (Кропивницький, 2017); I Міжнародні науково-практичні читання пам'яті академіка Анатолія Авдієвського «Сучасна мистецька освіта» (Київ, 2017); II Міжнародні науково-практичні читання пам'яті академіка Анатолія Авдієвського «Сучасна мистецька освіта» (Київ, 2018); IV Міжнародна науково-практична конференція «Музична та хореографічна освіта в контексті культурного розвитку суспільства» (Одеса, 2018); *Всеукраїнських* – Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі XXI століття» (Мукачево, 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Мистецька освіта: новації та перспективи» (Чернігів, 2018); на засіданнях кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського та звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і докторантів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (Київ, 2017-2018).

Основні положення дослідження *впроваджено* в освітній процес Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 44 від 27.08.2018 р.); Мукачівського державного університету (довідка

№ 1825 від 05.10.2018 р.); Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/1812 від 27 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 10 публікаціях автора, з них 5 статей у фахових виданнях України (одна у співавторстві), 1 – у зарубіжному виданні, 4 публікації апробаційного характеру у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Особистий внесок автора складає розробка власних візуальних жестів-символів, їх обґрунтування та введення в експериментальну методику.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків та списків використаних джерел до розділів (209 найменувань, з них 11 іноземною мовою), загальних висновків, додатків. Загальний обсяг тексту дисертації – 255 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінок. Робота містить 9 рисунків, 11 таблиць, що разом із додатками становлять 59 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** подано загальну характеристику дисертації, обґрунтовано актуальність обраної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, обґрунтовано методологічну базу, наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому** розділі – *«Теоретико-методологічний аналіз розвитку співацького голосу студентів вищих навчальних закладів»* – розкрито історико-теоретичні особливості вокального навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів, подано зміст проблеми візуального моделювання та його вплив на розвиток співацького голосу студентів мистецьких факультетів.

У результаті аналізу науково-теоретичних джерел з обраної проблеми було виявлено історико-теоретичні особливості вокального навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів України та Китаю (В. Багадуров, Ю. Барсов, В. Деряжний, Цюй Сяюй, Чжу Цзюньцяо, Я. Ямін, ін.), які полягають у тому, що студенти в процесі активної комунікативної діяльності з педагогом під час навчання вокалу отримують не лише низку вказівок відносно основних правил звуковидобування, а й широкі знання з історії, теорії вокального мистецтва.

Вивчення історичних, публіцистичних матеріалів, наукової літератури з проблеми дослідження, аналіз та узагальнення відеозаписів і педагогічних спостережень надали можливість науково переосмислити окремі теоретичні положення, творчо-педагогічні здобутки наявного досвіду вокального навчання в українських закладах вищої мистецької освіти (Л. Брасова, Л. Василенко, І. Вілінська, Б. Гнидь, О. Мишуга, ін.).

У дослідженні узагальнено впливові тенденції історичного становлення та розвитку вокального навчання (активна творча виконавська практика,

розвиток професіоналізму та ін.); враховано основи розвитку співацького голосу людини як інструменту звукоутворення, а також діалектику технічної та художньо-виконавської складових вокальної практики.

Встановлено, що істотним досягненням сучасних методик вокальної підготовки є дидактична система комунікативного навчання (Н. Гребенюк, А. Єгоров, В. Ємельянов, Ф. Заседателєв, О. Лобач, Є Почепцов, Ф. Шарков, Ю. Юцевич, ін.). Екстраполяція теоретичних висновків педагогічної психології, яка спрямована на вивчення нових форм навчальної діяльності в системі вокального навчання студентів педагогічних університетів, підвищує рівень розвитку співацького голосу, сприяє покращенню засобів художньої інтерпретації вокальних творів, а також творчо-мисленнєвих здібностей; активізує комунікативну діяльність (навчальна, творча) студентів (В. Антонюк, Д. Аспелунд, В. Деряжний, І. Колодуб, В. Морозов, ін.).

Встановлено, що основними традиційними каналами методичного впливу та сприйняття музичної інформації залишаються вербальні, які є найбільш характерні, доступні та розроблені в технології навчання. Натомість зміст візуального моделювання та його вплив на розвиток співацького голосу студентів мистецьких факультетів визначено не достатньо.

Основними напрямками практичного впровадження візуального моделювання в навчальний процес студентів педагогічних університетів може бути орієнтація на: застосування індивідуалізації вокального навчання; реалізацію функціонування консультативно-опосередкованого підходу в процесі художньо-педагогічного спілкування викладача зі студентами; розвиток технічно-художніх та виконавсько-педагогічних умінь і навичок студента; забезпечення неоднозначних багатоаспектних підходів у інформаційній, інтерпретаційній, виконавсько-творчій складових навчальної діяльності; активізацію творчої самостійності студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Представлено авторське розуміння понять *«візуальне моделювання»* та *«візуальне моделювання фонації співацького голосу»*. *«Візуальне моделювання»* ми трактуємо як *невербальну організацію навчальної інформації засобами зорового (візуального) ряду в процесі комунікації педагог-студент, завдяки якому візуальними засобами досягається цілеспрямована активізація художньо-технічних умінь і навичок студента та «візуальне моделювання фонації співацького голосу» – як педагогічну методику невербальної організації навчальної інформації засобами візуального ряду та розвитку співацького голосу в процесі комунікації педагог-студент, завдяки якому візуальними засобами досягається цілеспрямована активізація потрібних ділянок фонаційного апарату, коригується процес звукоутворення, що на основі застосування ідеомоторного акту забезпечує удосконалення співацьких художньо-технічних умінь і навичок студента.*

Було проаналізовано та визначено специфіку освіти та методики вокального навчання студентів педагогічних університетів Китаю (Ван Гуанхуа,

Ду Сівей, Лі Чжень, Лі Шень, Тянь Лі, У Іфан, Цюй Сяюй, Чен Дін, Янь Чжен). Вивчаючи практичний, теоретичний та методичний досвід китайських дослідників, порівнюючи його зі власним досвідом, ми отримуємо можливість удосконалювати вокальне навчання в системі освіти Китаю та інтегруватися вокальній культурі сходу в європейський культурно-освітній простір.

У **другому** розділі – *«Методичне забезпечення розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів»* – визначено компонентну структуру розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання, розроблено методику розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання.

Компонентна структура розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання визначена в результаті узагальнення теоретичних висновків, винайдення наукових підходів, принципів, аналізу практичного досвіду вокального навчання, розвитку співацького голосу студентів і містить такі складові: мотиваційно-спрямований, технологічно-комунікативний та практично-регулятивний. *Мотиваційно-спрямований* компонент забезпечує постійний інтерес студентів до розвитку співацького голосу, що забезпечив ефективність, активність і цілеспрямованість вокального навчання. *Технологічно-комунікативний* компонент передбачав володіння педагогічними технологіями розвитку співацького голосу, що реалізує усвідомлене регулювання власних емоцій, знань та дій у режимі вербально-невербальної комунікації, застосування комунікативного modern-ресурсу, засобів візуального моделювання та розширення «словника мануальних рухів», невербальних моделей-образів та візуальних жестів-символів. *Практично-регулятивний* компонент відобразив готовність студентів до цілеспрямованого практичного втілення конкретно-методичних прийомів візуалізації на вокальних заняттях як способу регуляції фонації вокального звуку в майбутній вокально-педагогічній діяльності студентів.

Візуальне моделювання визначено важливим методом, що відкриває нові резерви для розвитку співацького голосу студентів зокрема в умовах модернізації вокального навчання.

Експериментальна методика розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання включала визначення мети, завдань, технологій і методів доцільної поетапної організації підготовки студентів у системі мистецької освіти в доцільних *педагогічних умовах*: запрошення суб'єктів навчання до зустрічної активності; активізації асоціативно-образного мислення студентів; спонукання студентів до виявлення власної унікальності в створенні методів візуалізації; збудження інтересу до інформаційного modern-ресурсу.

Встановлено, що розвиваючий ефект вокального навчання засобами візуального моделювання пов'язаний з мірою засвоєння навчально-пізнавальної інформації, яка розкриває зміст невербальних моделей-образів; організацією їх засвоєння, що забезпечує спадкоємність у формуванні суб'єктивних образів і

відчуттів у «пам'яті» голосового апарату, спрямованість резонансної рефлексії на створення конкретних невербальних моделей-образів та їх відображення в унікальних візуальних жестах-символах кожного студента.

Було застосовано *загально дидактичні принципи*, які мають атрибутивне значення, що адаптовані до специфіки вокального розвитку (довершення навчальної дії розвивальною, урізноманітнення видів і форм діяльності студентів в організації педагогічної взаємодії, залежність розвитку особистісних якостей від створених педагогічних ситуацій, емоційна насиченість навчально-виховного процесу, творче самовираження) та визначено *специфічні принципи*: безперервності невербальної комунікації, візуалізації, знакової модернізації, конкретизації уявлення, мануальної символічності, інтеракції.

Запропоновано авторську методику візуального моделювання розвитку співацького голосу в процесі комунікації педагог-студент, завдяки якому досягається цілеспрямована активізація необхідних ділянок голосового апарату, коригується процес звуковидобування тощо, що призводить до удосконалення співацьких художньо-технічних умінь та навичок студента (рис. 1).

Методика розвитку співацького голосу у студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання розгорталася впродовж *двох* взаємопов'язаних *етапів* педагогічної реалізації, *підготовчий* та *реалізаційний*.

На заняттях з постановки голосу використовувались різні засоби закріплення інформації, а саме: модифікація звичної традиційної методики з можливою корекцією мети; вирішення технічних завдань; забезпечення стабільності виконання; аналіз і закріплення вокально-слухової якості звучання голосу.

У **третьому** розділі – «*Дослідно-експериментальна робота з розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання*» – розроблено й застосовано методику діагностики, здійснено перевірку розвиненості співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання, розроблено критерії, подано зміст та етапи організації експериментальної методики, здійснено перевірку отриманих результатів.

Відповідно до кожного з виділених компонентів структури розроблено *критерії* (з їх показниками) оцінки розвиненості співацького голосу студентів засобами візуалізації.

Міра усвідомлення мотивації (до мотиваційно-спрямованого компоненту) забезпечує міру сформованого інтересу студентів до розвитку співацького голосу засобами візуального моделювання, що надає ефективності, цілеспрямованості та активізує вокальне навчання (показники: стійкість інтересу до вокального навчання, який розкриває зміст та спрямованість потреб до активного використання ресурсів візуалізації; прагнення до інновацій і бажання розкриття сенсу *modern-ресурсу*; власне усвідомлення змісту методів візуального моделювання на заняттях з постановки голосу; довготривалість концентрації уваги і зосередженості на предметі діяльності).

Рис. 1. Модель розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання

Міра застосування комунікативного modern-ресурсу (до технологічно-комунікативного компонента) передбачає ступінь оволодіння технологіями розвитку співацького голосу, які реалізують усвідомлене регулювання власних емоцій, знань і дій у режимі двоканальної (вербально-невербальної) комунікації із впровадженням методів візуального моделювання та накопиченням у «словнику мануальних рухів» візуальних символів-жестів і невербальних моделей-образів як засобу коригування фонаційного процесу та готовність застосовувати нові знання в майбутній вокально-педагогічній діяльності (показники: інформованість студентів щодо природи невербальної комунікації; сформованість предметних знань щодо двоканальної (вербально-невербальної) комунікації; розуміння змісту методів візуалізації на заняттях з постановки голосу; наявність розширеного комунікативного дидактичного простору).

Міра реалізації методів візуального моделювання (до практично-регулятивного компонента) відображає ступінь готовності студентів цілеспрямованого впровадження прийомів візуалізації в практику вокальних занять для регуляції фонації вокального звуку в майбутній вокально-педагогічній діяльності студента (показники: здатність студентів до осмислення сенсу «словника мануальних рухів»; спроможність самостійного вибору та застосування моделей-образів і жестів-символів, що відповідають художньо-технологічному рівню розвитку співацького голосу; застосування вмінь самоконтролю, самооцінки і саморегулювання, результативності фонації; наявність позитивних зрушень використання методів візуалізації).

Представлено механізм діагностування використання комунікативного ресурсу візуалізації в процесі розвитку співацького голосу студентів та *рівні* розвиненості означеного феномена (високий – *самостійно-пошуковий*, середній – *спонукально-накопичувальний*, низький – *емоційно-споглядальний*).

Недостатнє володіння інформацією про можливості візуального моделювання на діагностичному етапі підтвердило актуальність включення в освітній процес. Необхідність спеціально організованої педагогічної роботи з впровадження візуального моделювання у вокально-педагогічну практику розглядається нами як основа формування ключових комунікативних компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва, раціонального посилення візуальної складової традиційної вербальної методики, здатної збагатити її відповідними новаціями.

Експериментальна методика спрямована на впровадження в навчання студентів змодельованого двоетапного процесу методів візуалізації з розвитку їх співацького голосу. *Підготовчий етап* спрямовано на засвоєння студентами змісту та переваг розвитку співацького голосу засобами візуалізації, ознайомлення та засвоєння основних прийомів візуалізації на заняттях з вокалу. *Реалізаційний етап* спрямовано на практичне відпрацювання запропонованих невербальних моделей-образів та створення власних унікальних візуальних

жестів-символів для удосконалення фонації співацького звуку під час вивчення вокальних творів, контролю за процесом фонації.

Особлива увага на першому, *підготовчому*, етапі (І семестр першого курсу) приділялася визначенню функцій (мотиваційна, інформаційна, орієнтовна, розвивальна) засобів візуалізації, яке полягало у забезпеченні мотивації студентів до оволодіння ними методами візуального моделювання в процесі розвитку співацького голосу, усвідомлення доцільності модернізації традиційного вербального методу й подальшого творчого засвоєння експериментальної методики. На цьому етапі засвоювались моделі «імітації відкритості звуку», «імітація тембрової характеристики звуку», «об'ємності звуку», ін., усвідомлювалось їх образно-технологічне призначення, шляхи використання специфічних невербальних моделей-образів, запропонованих педагогом. На першому етапі було застосовано такі провідні **методи**: невербальної комунікації, включеного спостереження за рухами викладача, рухової адаптації, накопичення візуального *modern-ресурсу*, аналізу невербальних моделей-образів, ускладнення виконавсько-технічних завдань, виокремлення відповідних моделей індивідуальної фонації, корекції мети.

На другому, *реалізаційному*, етапі (ІІ семестр першого курсу та другий курс) організації експериментальної методики розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання застосовано практичні шляхи створення та використання специфічних невербальних моделей-образів та їх унікальне відтворення у візуальних жестах-символах кожного студента. Створювались власні жести-символи під різними умовними назвами: «кошик», «коробочка», «маска», ін. На другому етапі застосовано **методи**: технічної стабілізації специфічних моделей-образів, створення індивідуального «словника мануальних рухів», закріплення власних унікальних жестів-символів, резонансної рефлексії, коригування звукотворення, зворотної комунікації, рухової імітації звукових образів, мануальної конкретизації звукових уявлень.

Таблиця 1

Результати експериментальної роботи з розвитку співацького голосу студентів у експериментальній та контрольній групах

Етапи експерименту	Результати експерименту. Середній показник у відсотках (%)							
	Рівні							
	Високий (самостійно-пошуковий)		Середній (спонукально-накопичувальний)		Низький (емоційно-споглядальний)			
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Констатувальний	9,3	10,2	28,7	28,7	62,0		61,1	
Формувальний	32,4	18,5	58,3	44,5	9,3		37,0	

Результати дослідження зафіксовано у представленій таблиці 1, яка розкриває позитивні зміни якості розвитку співацького голосу за експериментальною методикою.

Позитивні зрушення на кожному рівні за критеріями, що відповідали встановленим компонентам досліджуваного феномена, довели перевагу застосування авторської методики розвитку співацького голосу над традиційною. Результати дослідження довели, що запропонована експериментальна методика застосування візуального моделювання в процес навчання задовольняє попит студентів у сучасних інноваційних технологіях, доводить ефективність розвитку співацького голосу студентів у процесі застосування комунікативного modern-ресурсу в педагогічних університетах України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено результати теоретичного узагальнення та практичного вирішення проблеми розвитку співацького голосу студентів у процесі вокального навчання, що знайшло відображення в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці поетапної методики формування досліджуваного феномена у студентів вищих педагогічних закладів. Результати експериментального дослідження засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави зробити такі **висновки**:

1. Завдяки вивченню, аналізу та узагальненню історико-теоретичних положень, навчальної документації і педагогічних спостережень уможливлено переосмислення окремих теоретичних та творчо-педагогічних здобутків і наявного досвіду вокального навчання в українських закладах вищої педагогічної освіти мистецького спрямування.

Проаналізовано та визначено специфіку методики вокального навчання студентів педагогічних університетів Китаю, що дало можливість окреслити шляхи удосконалення вокального навчання в освітній системі Китаю, а також інтегруватися вокальній культурі сходу в європейський освітній простір.

Встановлено, що істотним досягненням сучасних методик вокальної підготовки є дидактична система комунікації, екстраполяція науково-теоретичних висновків якої здатна підвищити рівень розвитку співацького голосу, покращити творчо-мисленнєві здібності студентів у практиці навчання.

Розкрито зміст поняття «візуальне моделювання» та визначено його вплив на розвиток співацького голосу студентів факультетів мистецтв, що задовольняє попит студентів у новому комунікативному modern-ресурсі. *«Візуальне моделювання» ми трактуємо як невербальну організацію навчальної інформації засобами зорового (візуального) ряду в процесі комунікації педагог-студент, завдяки якому візуальними засобами досягається цілеспрямована активізація художньо-технічних умінь і навичок студента. Дано визначення поняттю «візуальне моделювання фонації співацького голосу», яке представлене як педагогічної методики невербальної організації навчальної інформації засобами*

візуального ряду та розвитку співацького голосу в процесі комунікації педагог-студент, завдяки якому візуальними засобами досягається цілеспрямована активізація потрібних ділянок фонаційного апарату, коригується процес звукоутворення, що на основі застосування ідеомоторного акту веде до удосконалення співацьких художньо-технічних умінь і навичок студента.

2. У результаті узагальнення теоретичних висновків та аналізу практичного досвіду вокального навчання визначено компонентну структуру візуального моделювання розвитку співацького голосу студентів.

Структура означеного феномена містить мотиваційно-спрямований, технологічно-комунікативний і практично-регулятивний компоненти. Мотиваційно-спрямований компонент забезпечує постійний інтересу студентів до розвитку співацького голосу, ефективність, активність і цілеспрямованість у вокальному навчанні. Технологічно-комунікативний компонент передбачає володіння педагогічними технологіями розвитку співацького голосу, що реалізує усвідомлене регулювання власних емоцій, знань і дій у режимі вербально-невербальної комунікації зі застосуванням візуального моделювання та накопиченням візуального словникового тезаурусу. Практично-регулятивний компонент відображає готовність студентів до цілеспрямованого практичного втілення прийомів візуалізації на заняттях з вокалу як способу регуляції фонації співацького звуку в майбутній вокально-педагогічній діяльності.

3. Розроблено експериментальну методику розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання, яка включає визначення мети, етапів, методів, завдань і технологій доцільної організації підготовки студентів у системі мистецької освіти.

Встановлено, що розвиваючий ефект вокального навчання засобами візуального моделювання пов'язаний із мірою засвоєння навчально-пізнавальної інформації, яка розкриває зміст невербальних моделей-образів; організацією засвоєння прийомів візуалізації, які мають забезпечити спадкоємність у формуванні суб'єктивних образів і відчуттів у пам'яті голосового апарату, спрямованість фонаційної рефлексії на конкретні моделі-образи.

У процесі розробки експериментальної методики ми спиралися на загальнодидактичні принципи атрибутивного значення, адаптовані до специфіки вокального розвитку: довершення навчальної дії розвивальною у педагогічному впливі; урізноманітнення видів і форм діяльності студентів в організації педагогічної взаємодії; залежності розвитку особистісних якостей від створених педагогічних ситуацій; емоційної насиченості навчально-виховного процесу; творчого самовираження. Визначено *специфічні принципи: безперервності невербальної комунікації, візуалізації, знакової модернізації, конкретизації уявлення, мануальної символічності, інтеракції.*

Експериментальна методика розвитку співацького голосу у студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання розгортається впродовж *двох етапів* педагогічної реалізації, які взаємопов'язані між собою: підготовчий та реалізаційний етапи. На заняттях з постановки голосу

запропоновано використовувати такі методи закріплення інформації: модифікація звичної традиційної методики з можливою корекцією мети; вирішення технічних завдань; забезпечення стабільності виконання; аналіз і закріплення вокально-слухової якості звучання голосу.

4. У ході дослідження розроблено критерії (та їх показники) оцінки готовності використання комунікативного ресурсу візуалізації у процес розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів. *Мотиваційно-спрямований критерій* визначає міру сформованого інтересу студентів до розвитку співацького голосу засобами візуального моделювання, що надає ефективності, активізації і цілеспрямованості вокального навчання; *технологічно-комунікативний критерій* передбачає ступінь оволодіння педагогічними технологіями розвитку співацького голосу, що зреалізували усвідомлене регулювання власних емоцій, знань і дій в режимі вербально-невербальної комунікації із впровадженням візуального моделювання та накопиченням відповідного словникового запасу; *практично-регулятивний критерій* відображає ступінь готовності студентів до цілеспрямованого практичного впровадження способів візуалізації на вокальних заняттях для регуляції фонації вокального звуку в майбутній вокально-педагогічній діяльності.

Розкрито механізм та результат діагностування рівня використання комунікативного modern-ресурсу візуалізації в процесі розвитку співацького голосу студентів. Низький відсоток діагностованого володіння ними інформацією про можливості візуального моделювання підтверджує актуальність включення його в освітній процес та необхідність спеціально організованої педагогічної роботи зі впровадження візуального моделювання у вокально-педагогічну практику поряд із традиційною вербальною методикою.

5. Апробація та втілення експериментальної методики в практику розвитку співацького голосу студентів на основі візуального моделювання та перевірка її ефективності довели доцільність її впровадження в практику вокального навчання в педагогічних університетах України.

Підготовчий етап експериментальної роботи спрямовано на засвоєння студентами змісту та переваг розвитку співацького голосу засобами візуалізації, ознайомлення та засвоєння основних прийомів візуалізації на заняттях з вокалу. *Реалізаційний етап* спрямовано на практичне відпрацювання запропонованих невербальних моделей-образів та створення власних унікальних візуальних жестів-символів для удосконалення співацьких прийомів під час вивчення вокальних творів і контролю за процесом фонації.

Особлива увага на першому етапі приділялася значенню функцій візуалізації (інформаційна, мотиваційна, орієнтовна, розвивальна), які забезпечили позитивну мотивацію студентів щодо оволодіння ними методами візуального моделювання з розвитку власного співацького голосу, заклали основу модернізації традиційних вербальних методів для подальшого творчого засвоєння експериментальної методики візуалізації. Після закінчення

експерименту, другий етап, в студентів ЕГ результати високого рівня покращились більш як втричі.

Результати дослідження довели, що запропонована методика задовольняє попит студентів у сучасних інноваціях, забезпечує ефективність розвитку їх співацького голосу під час вокального навчання в умовах використання комунікативного modern-ресурсу в педагогічних університетах України.

Подальшої наукової уваги гідне розроблення та вирішення проблем, пов'язаних із широким застосуванням сучасних методів візуального моделювання в хоровій роботі, творчій діяльності шкільних вокальних колективів та навчанні сольному співу.

Список опублікованих праць за темою дослідження:

1. Ся Цзін. Діалектика комунікативної дидактики у творчому процесі підготовки педагога-вокаліста / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. *Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. – Вип. 59 : зб. наук. праць / Ся Цзін. – Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – С. 189-194.
2. Ся Цзін. Діагностика рівня використання комунікативного ресурсу вокалізації у процесі розвитку співацького голосу студентів : Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. праць / Ся Цзін. – «Серія: Педагогічні науки» – Вип. 151. Т.2. – 2018. – С.239-241.
3. Ся Цзін. Зміст методики розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами вокального моделювання / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. *Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць / Ся Цзін. – Вип. 30(40). – Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2018. – С.83-88.
4. Ся Цзін. Методичні відмінності вокального навчання студентів педагогічних університетів Китаю : зб. наук. праць / Ся Цзін / Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Вип. 157. – Кропивницький: Вид-во ЦДПУ, 2017. – С. 234-240.
5. Гуральник Н.П., Ся Цзін. Напрями результативності дослідження з візуального моделювання розвитку співацького голосу студентів музичних підрозділів педагогічних факультетів / Н.П. Гуральник, Ся Цзін // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. *Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць. – Вип. 31(41) /ред. кол. : Н.В. Гузій (відп. ред.). – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – С. 63-66. ISSN 2411-2135
6. Sia Tszin. Wizualne modelarstwo w trakcie rozwoju wykonawczego głosu studentów pedagogicznych uniwersytetów : Knowledge, Education, Law, Management, 2017. – № 2(18). – С.179-186.
7. Ся Цзін. Тенденції модернізації вокальної освіти у вищих навчальних закладах Китаю: Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

«Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття» 17-18 березня 2016 р. – Мукачево: МДУ, 2016. – С.264–266.

8. Ся Цзін. Проблеми моделювання навчального процесу на заняттях з постановки голосу у студентів педагогічних університетів : Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття» : зб. доповідей. 20-21 квітня 2017 р. – Мукачево: РВВ МДУ, 2017. – С. 189-192.

9. Ся Цзін. Візуальне моделювання як засіб удосконалення вокального навчання /Ся Цзін // Сучасна мистецька освіта: матеріали І міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського /Укл.: доктор пед. наук, проф. А.В. Козир. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – С.133-136.

10. Ся Цзін. Жест як візуальна конструкція інформаційних моделей відповідної фонації співацького голосу /Ся Цзін // Сучасна мистецька освіта: матеріали ІІ міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського /Укл.: доктор пед. наук, проф. А.В. Козир. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – С. 141-143.

АНОТАЦІЇ

Ся Цзін. Методика розвитку співацького голосу студентів педагогічних університетів засобами візуального моделювання. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика музичного навчання. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2019.

У дисертації досліджено проблему розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання в процесі вокального навчання. Уточнено розуміння поняття «візуальне моделювання» та запропоновано визначення «візуального моделювання фонації вокального звуку» студентів у процесі навчання вокалу, розкрито його науково-теоретичну сутність та зміст; розроблено структуру, що складається зі трьох взаємопов'язаних компонентів (мотиваційно-спрямований, технологічно-комунікативний, практично-регулятивний).

Розроблено методику розвитку співацького голосу студентів засобами візуального моделювання, ґрунтуючись на комунікативно-діяльнісному (з урахуванням інтерактивного, адаптивного, антиципаційного) та системно-структурному (з урахуванням синергетичного, контекстного, інтенціонального) наукових підходах; ураховуючи атрибутивні загальнопедагогічні принципи, адаптовані до специфіки вокального розвитку (довершення навчальної дії розвивальною у педагогічному впливі; урізноманітнення видів і форм діяльності студентів в організації педагогічної взаємодії; залежності розвитку особистісних якостей від створених педагогічних ситуацій; емоційної насиченості навчально-

виховного процесу; творчого самовираження) та специфічні принципи: безперервності невербальної комунікації, візуалізації, знакової модернізації, конкретизації уявлення, мануальної символічності, інтеракції; в застосованих педагогічних умовах (запрошення суб'єктів навчання до зустрічної активності, активізація асоціативно-образного мислення студентів, спонукання студентів до виявлення власної унікальності в створенні методів візуалізації, збудження інтересу до інформаційного модерну).

У поетапній методиці застосовано методи: корекції мети, невербальної комунікації, включеного спостереження, рухової адаптації, накопичення візуального modern-ресурсу, виокремлення моделей індивідуальної фонації, технічної стабілізації специфічних моделей-образів, резонансної рефлексії, рухової імітації звукових образів, мануальної конкретизації звукових уявлень, інші. Результатами дослідження доведено ефективність експериментальної методики, позитивні зрушення у мотивації розвитку співацького голосу засобами візуального моделювання та практичному оволодінні низкою мануальних рухів для удосконалення фонації співацького голосу.

Ключові слова: візуальне моделювання, методика розвитку співацького голосу, студенти педагогічних університетів.

Ся Цзин. Методика развития певческого голоса студентов педагогических университетов средствами визуального моделирования. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной ступени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика музыкального обучения. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2019.

В диссертации исследована проблема развития певческого голоса студентов методами визуального моделирования в процессе вокального обучения. Уточнено понятие «визуальное моделирование», дано определение «визуального моделирования фонации вокального звука», его научно-теоретический смысл; разработана структура (взаимосвязанные мотивационно-направленный, технологически-коммуникативный, практически-регулятивный компоненты).

Разработана методика развития певческого голоса студентов методами визуального моделирования на основе коммуникативно-деятельного (с учетом интерактивного, адаптивного, антиципационного) и системно-структурного (с учетом синергетического, контекстного, интенционального) научных подходов; атрибутивных общепедагогических принципов, адаптированных к специфике вокального развития и специфических принципов: непрерывности невербальной коммуникации, визуализации, знаковой модернизации, конкретизации представлений, мануальной символічності, інтеракції; определены педагогические условия.

В поэтапной методике использованы методы: коррекции цели, включенного наблюдения, двигательной адаптации, накопления визуального modern-ресурса, определения моделей индивидуальной фонации, технической стабилизации специфических моделей-образов, резонансной рефлексии, двигательной имитации звуковых образов, мануальной конкретизации звуковых представлений. Результатами исследования доказана эффективность экспериментальной методики, позитивные изменения мотивации развития певческого голоса методами визуального моделирования, практическое овладение группой мануальных движений для усовершенствования фонации певческого голоса.

Ключевые слова: визуальное моделирование, методика развития певческого голоса, студенты педагогических университетов.

Xia Jing. The Methodology of Shaping Pedagogical University Students' Singing Voice via Visual Modelling. – Qualifying research paper, manuscript copyright.

Dissertation on obtaining Pedagogical Sciences Candidate's Degree, Specialty 13.00.02 – Theory and Methodology of Musical Training. – National M.P. Drahomanov Pedagogical University, Kyiv, 2019.

In the research paper, the teaching methodology of visual modelling for vocal sound phonation was suggested, specified understanding concept «visual prayer» and student's «visual prayer phonation singing sound» in vocal training, solved their science and theoretical essence; developed structure with motivationally-directed, technologically-communicative and practical-regulatory components.

Grove method of student's vocal sound development means visual prayer, based on communicative-active and system-structural science approaches; taking into account attributive general pedagogical principles, adapted to vocal developed specifics, and specific principles: continuity non-verbal communication, visualization, sign upgrades, specification of imagination, manual symbolism, interactions in the applied ones (invitation of training subjects to counter activity, activation of students' associative-figurative thinking, prompting of students to detection own uniqueness in the create methods of visualization, excitation of interest to informational modern).

In a step-by-step technique applied methods: goal correction, non-verbal communication, included surveillance behind the teacher's moves, move adaptation, accumulation of visual modern-resource, selecting the appropriate ones models of individual phonation, technical stabilization of specific models-images, resonance reflection, moving imitation of images, manual specification sound representations.

The research results brought efficiency of experimental techniques, positive shifts in the motivation of singing voice development by means of visual modelling and practical mastering low of manual movements for improvement of singing voice phonation.

Key words: visual modeling, methodic singing voice development, pedagogic university students.

Підписано до друку 17.04.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 118
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.